

دانشگاه پیام نور
مرکز تهران

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته برنامه ریزی درسی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علمی علوم تربیتی

عنوان:

تأثیر آموزش فلسفه برای کودکان بر روی تفکر منطقی و انتقادی

دانش آموزان پایه سوم دوره راهنمایی شهر همدان در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹

استاد راهنما:

دکتر نصراله عرفانی

استاد مشاور:

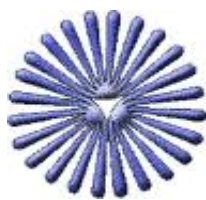
دکتر سید محمد شبیری

نگارش:

مرتضی بیات

مهر ۱۳۹۰

دانشگاه پیام نور
مرکز شهر تهران

بسمه تعالی

تصویب پایان نامه

پایان نامه تحت عنوان: تأثیر آموزش فلسفه برای کودکان بر روی تفکر منطقی و انتقادی دانش آموزان پایه سوم

دوره راهنمایی شهر همدان در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹

که در مرکز تهران تهیه و به هیات داوران ارائه گردیده است مورد تایید می باشد.

تاریخ دفاع: نمره: درجه ارزشیابی:

اعضای هیات داوران:

<u>امضاء</u>	<u>مرتبه علمی</u>	<u>هیات داوران</u>	<u>نام و نام خانوادگی</u>
		استاد راهنما	دکتر نصراله عرفانی
		استاد مشاور	دکتر سید محمد شبیری
		استاد داور	
		استاد داور	
		نماینده گروه علمی	
		نماینده تحصیلات تکمیلی	

تقدیم به

همسر وفادار و دختر عزیزم

به پاس شکیبایی

تقدیر و تشکر

از استاد راهنمای محترم جناب آقای دکتر نصراله عرفانی که صبورانه با ارائه راهنمایی‌های ارزنده خود در تمام مراحل این پژوهش موجبات غنی‌تر شدن آن را فراهم آورده‌اند، کمال تقدیر و تشکر را دارم. همچنین از استاد مشاور محترم جناب آقای دکتر سید محمد شبیری که نظرات ارزشمندشان در این پژوهش بسیار راهگشا بوده است، سپاسگذارم. ضمناً از تمام اساتید بزرگوار، مدیران محترم دانشگاه پیام نور استان تهران و همدان که به نحوی در به ثمر رسیدن این پژوهش مرا را یاری کرده‌اند، سپاسگذاری می‌نمایم.

چکیده

پژوهش حاضر به شناسایی تأثیر آموزش فلسفه برای کودکان بر روی تفکر منطقی و انتقادی دانش‌آموزان پایه سوم دوره راهنمایی شهر همدان در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ با بهره‌گیری از روش نیمه آزمایشی با طرح گروه کنترل نابرابر پرداخته است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان پسر و دختر پایه سوم دوره راهنمایی شهر همدان است که از بین آنان به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای دانش‌آموزان چهار کلاس درس انتخاب شدند و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل جایگزین گردیدند. آن‌گاه برای پیش‌آزمون پرسشنامه مهارت‌های استدلال نیوجرسی و پرسشنامه مهارت‌های تفکر انتقادی کالیفرنیا را تکمیل کردند. در ادامه گروه آزمایش به مدت ۸ جلسه دو ساعته در خصوص آموزش فلسفه برای کودکان آموزش‌های لازم را دریافت کردند. سپس از هر دو گروه به وسیله پرسشنامه‌های مذکور پس‌آزمون به عمل آمد. داده‌های گردآوری شده به وسیله آزمون t برای گروه‌های مستقل بر اساس نمرات افتراقی و با استفاده از نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل شد.

نتایج نشان داد آموزش فلسفه برای کودکان موجب بهبود تفکر منطقی و انتقادی دانش‌آموزان شده است. همچنین نتایج مبین آن بود که آموزش فلسفه برای کودکان بر روی تفکر منطقی دانش‌آموزان پسر و دختر به طور همسان اثر دارد اما بر روی تفکر انتقادی دانش‌آموزان پسر و دختر به طور همسان اثر ندارد. از این رو می‌توان نتیجه‌گیری نمود که با آموزش فلسفه برای کودکان می‌توان توانایی استدلال منطقی و نیز تفکر انتقادی دانش‌آموزان را بهبود بخشید.

واژه‌های کلیدی: آموزش فلسفه برای کودکان، تفکر منطقی، تفکر انتقادی، جنسیت، دانش‌آموز

۱	فصل اول: کلیات پژوهش
۲	۱-۱. مقدمه
۳	۱-۲. بیان مسئله
۵	۱-۳. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش
۶	۱-۴. اهداف پژوهش
۶	۱-۴-۱. هدف کلی
۶	۱-۴-۲. اهداف ویژه
۷	۱-۵. فرضیه‌های پژوهش
۷	۱-۶. تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای پژوهش
۹	فصل دوم: ادبیات و پیشینه پژوهش
۱۰	۲-۱. مقدمه
۱۰	۲-۲. تفکر
۱۳	۲-۲-۱. تعریف تفکر
۱۳	۲-۲-۲. ویژگی‌های ذهنی تفکر
۱۴	۲-۲-۳. طبقه‌بندی مهارت‌های تفکر
۱۴	۲-۲-۴. پرورش تفکر، رویکردی جدید در فرآیند تدریس و یادگیری
۱۵	۲-۲-۵. آیا تفکر قابل آموزش است؟
۱۶	۲-۲-۶. مقایسه آموزش به روش سنتی با آموزش تفکر
۱۷	۲-۳. تفکر منطقی
۱۸	۲-۳-۱. تعریف تفکر منطقی
۱۹	۲-۳-۲. اهمیت تفکر منطقی
۲۰	۲-۳-۳. مراحل تفکر منطقی
۲۱	۲-۳-۴. عوامل موثر در آموزش تفکر منطقی
۲۴	۲-۳-۵. روش‌های آموزش تفکر منطقی
۲۵	۲-۳-۶. نقش معلم در تشکیل تفکر منطقی با استفاده از تخیل
۲۹	۲-۴. تفکر انتقادی

۳۰	۲-۴-۱. تعریف تفکر انتقادی
۳۸	۲-۴-۲. ابعاد و راهبردهای تفکر انتقادی
۴۷	۲-۴-۳. ویژگی‌های تفکر انتقادی
۴۹	۲-۴-۴. صفات متفکران انتقادی
۵۰	۲-۴-۵. ابعاد شناختی و عاطفی تفکر انتقادی
۵۳	۲-۴-۶. تفکر انتقادی و تصمیم‌گیری
۵۴	۲-۴-۷. آموزش تفکر انتقادی
۵۵	۲-۴-۸. راهبردهای افزایش تفکر انتقادی
۶۰	۲-۴-۹. تفکر منطقی و تفکر انتقادی
۶۲	۲-۵. آموزش فلسفه برای کودکان
۶۲	۲-۵-۱. تعریف آموزش فلسفه برای کودکان
۶۲	۲-۵-۲. بررسی ریشه‌های تاریخی آموزش فلسفه برای کودکان
۶۵	۲-۵-۳. اهمیت پرداختن به آموزش فلسفه برای کودکان
۶۶	۲-۵-۴. ساختار اصلی برنامه آموزش فلسفه برای کودکان
۶۶	۲-۵-۵. هدف‌های آموزش فلسفه برای کودکان
۶۷	۲-۵-۶. توصیف برنامه درسی آموزش فلسفه برای کودکان
۶۹	۲-۵-۷. محتوای برنامه درسی آموزش فلسفه برای کودکان
۷۱	۲-۵-۸. فلسفه در برنامه درسی
۷۲	۲-۵-۹. نقد و بررسی برنامه آموزش فلسفه برای کودکان
۷۴	۲-۶. پیشینه پژوهش
۷۴	۲-۶-۱. نتایج پژوهش‌های انجام شده در خارج از کشور
۷۹	۲-۶-۲. نتایج پژوهش‌های انجام شده در داخل کشور
۸۴	۲-۷. جمع بندی
۸۶	فصل سوم: روش‌شناسی پژوهش
۸۷	۳-۱. مقدمه
۸۷	۳-۲. روش پژوهش
۸۸	۳-۳. جامعه آماری

۸۸	۳-۴. حجم نمونه و روش نمونه‌گیری
۸۸	۳-۵. ابزار گردآوری داده‌ها
۹۰	۳-۶. روش اجرا
۹۰	۳-۷. روش آماری
۹۲	۴- فصل چهارم: یافته‌های پژوهش
۹۳	۴-۱. مقدمه
۹۳	۴-۲. توصیف داده‌ها
۱۰۶	۴-۳. تحلیل داده‌ها
۱۱۷	فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری
۱۱۸	۵-۱. مقدمه
۱۱۹	۵-۲. بحث در نتایج
۱۱۹	۵-۲-۱. بحث در خصوص فرضیه اول پژوهش
۱۲۰	۵-۲-۲. بحث در خصوص فرضیه دوم پژوهش
۱۲۱	۵-۲-۳. بحث در خصوص فرضیه سوم پژوهش
۱۲۱	۵-۲-۴. بحث در خصوص فرضیه چهارم پژوهش
۱۲۲	۵-۳. مشکلات و محدودیت‌های پژوهش
۱۲۲	۵-۴. پیشنهادها
۱۲۲	۵-۴-۱. پیشنهادهای پژوهشی
۱۲۲	۵-۴-۲. پیشنهادهای کاربردی
۱۲۴	منابع
۱۲۵	الف) منابع فارسی
۱۲۷	ب) منابع خارجی
۱۳۱	پیوست‌ها
۱۳۲	الف) پرسشنامه مهارت‌های استدلال نیوجرسی
۱۴۴	ب) پرسشنامه مهارت‌های تفکر انتقادی کالیفرنیا

- ۴۱ جدول ۲-۱: حوزه‌های تفکر انتقادی پاول
- ۴۲ جدول ۲-۲: ویژگی‌های کلی و اختصاصی تفکر انتقادی از دیدگاه انیس
- ۴۳ جدول ۲-۳: مولفه‌های تفکر انتقادی از باریل و همکاران
- ۴۷ جدول ۲-۴: مهارت‌ها و منش‌های تفکر انتقادی از ورل و پروفنو- مک گراس
- ۶۱ جدول ۲-۵: مقایسه تفکر انتقادی و تفکر منطقی
- ۹۳ جدول ۴-۱: توزیع فراوانی آزمودنی‌ها بر حسب گروه
- ۹۴ جدول ۴-۲: توزیع فراوانی آزمودنی‌ها قبل از اصلاح نمرات پیش‌آزمون تفکر منطقی بر حسب گروه
- ۹۵ جدول ۴-۳: توزیع فراوانی آزمودنی‌ها بعد از اصلاح نمرات پیش‌آزمون تفکر منطقی بر حسب گروه
- ۹۶ جدول ۴-۴: توزیع فراوانی آزمودنی‌ها قبل از اصلاحات اولیه و ثانویه نمرات پس‌آزمون تفکر منطقی بر حسب گروه
- ۹۷ جدول ۴-۵: توزیع فراوانی آزمودنی‌ها بعد از اصلاح اولیه نمرات پس‌آزمون تفکر منطقی بر حسب گروه
- ۹۷ جدول ۴-۶: توزیع فراوانی آزمودنی‌ها بعد از اصلاح ثانویه نمرات پس‌آزمون تفکر منطقی بر حسب گروه
- ۹۹ جدول ۴-۷: توزیع فراوانی آزمودنی‌ها در نمرات پیش‌آزمون تفکر انتقادی بر حسب گروه
- ۱۰۰ جدول ۴-۸: توزیع فراوانی آزمودنی‌ها در نمرات پس‌آزمون تفکر انتقادی بر حسب گروه
- ۱۰۱ جدول ۴-۹: شاخص‌های توصیفی سن آزمودنی‌ها بر حسب گروه و جنسیت
- ۱۰۲ جدول ۴-۱۰: شاخص‌های توصیفی نمرات پیش‌آزمون تفکر منطقی آزمودنی‌ها بر حسب گروه و جنسیت
- ۱۰۳ جدول ۴-۱۱: شاخص‌های توصیفی نمرات پس‌آزمون تفکر منطقی آزمودنی‌ها بر حسب گروه و جنسیت
- ۱۰۴ جدول ۴-۱۲: شاخص‌های توصیفی نمرات پیش‌آزمون تفکر انتقادی آزمودنی‌ها بر حسب گروه و جنسیت

- جدول ۱۳-۴: شاخص‌های توصیفی نمرات پس‌آزمون تفکر انتقادی آزمودنی‌ها بر حسب گروه و جنسیت
- جدول ۱۴-۴: توزیع فراوانی آزمودنی‌ها بر حسب گروه و جنسیت
- جدول ۱۵-۴: نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنف برای آزمون نرمال بودن داده‌های متغیرهای پژوهش
- جدول ۱۶-۴: خلاصه تحلیل واریانس برای بررسی همگنی شیب‌های رگرسیون تفکر منطقی
- جدول ۱۷-۴: خلاصه تحلیل واریانس برای بررسی همگنی شیب‌های رگرسیون تفکر انتقادی
- جدول ۱۸-۴: آماره‌لون برای آزمون برابری واریانس نمرات پس‌آزمون تفکر منطقی گروه‌ها
- جدول ۱۹-۴: مقایسه میانگین نمرات افتراقی تفکر منطقی گروه‌های آزمایش و کنترل
- جدول ۲۰-۴: مقایسه میانگین نمرات افتراقی تفکر منطقی پسران و دختران
- جدول ۲۱-۴: آماره‌لون برای آزمون برابری واریانس نمرات پس‌آزمون تفکر انتقادی گروه‌ها
- جدول ۲۲-۴: مقایسه میانگین نمرات افتراقی تفکر انتقادی گروه‌های آزمایش و کنترل
- جدول ۲۳-۴: مقایسه میانگین نمرات افتراقی تفکر انتقادی پسران و دختران

- نمودار ۱-۴: نمودار دایره‌ای توزیع فراوانی آزمودنی‌ها بر حسب گروه
 ۹۴
- نمودار ۲-۴: نمودار کورت کادری توزیع فراوانی آزمودنی‌ها قبل از اصلاح نمرات پیش‌آزمون
 تفکر منطقی بر حسب گروه
 ۹۵
- نمودار ۳-۴: نمودار کورت کادری توزیع فراوانی آزمودنی‌ها بعد از اصلاح نمرات پیش‌آزمون
 تفکر منطقی بر حسب گروه
 ۹۶
- نمودار ۴-۴: نمودار کورت کادری توزیع فراوانی آزمودنی‌ها قبل از اصلاحات اولیه و ثانویه
 نمرات پس‌آزمون تفکر منطقی بر حسب گروه
 ۹۸
- نمودار ۵-۴: نمودار کورت کادری توزیع فراوانی آزمودنی‌ها بعد از اصلاح اولیه نمرات
 پس‌آزمون تفکر منطقی بر حسب گروه
 ۹۸
- نمودار ۶-۴: نمودار کورت کادری توزیع فراوانی آزمودنی‌ها بعد از اصلاح ثانویه نمرات
 پس‌آزمون تفکر منطقی بر حسب گروه
 ۹۹
- نمودار ۷-۴: نمودار کورت کادری توزیع فراوانی آزمودنی‌ها در نمرات پیش‌آزمون مهارت تفکر
 انتقادی بر حسب گروه
 ۱۰۰
- نمودار ۸-۴: نمودار کورت کادری توزیع فراوانی آزمودنی‌ها در نمرات پس‌آزمون تفکر انتقادی
 بر حسب گروه
 ۱۰۱
- نمودار ۹-۴: نمودار هیستوگرام مربوط به نمرات پیش‌آزمون تفکر منطقی
 ۱۰۷
- نمودار ۱۰-۴: نمودار هیستوگرام مربوط به نمرات پس‌آزمون تفکر منطقی
 ۱۰۸
- نمودار ۱۱-۴: نمودار هیستوگرام مربوط به نمرات پیش‌آزمون تفکر انتقادی
 ۱۰۸
- نمودار ۱۲-۴: نمودار هیستوگرام مربوط به نمرات پس‌آزمون تفکر انتقادی
 ۱۰۹
- نمودار ۱۳-۴: نمودار رابطه خطی بین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون تفکر منطقی گروه‌ها
 ۱۱۱
- نمودار ۱۴-۴: نمودار رابطه خطی بین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون تفکر منطقی پسران و
 دختران
 ۱۱۱
- نمودار ۱۵-۴: نمودار رابطه خطی بین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون تفکر انتقادی گروه‌ها
 ۱۱۲
- نمودار ۱۶-۴: نمودار رابطه خطی بین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون تفکر انتقادی پسران و
 دختران
 ۱۱۲

فصل اول
کلیات پژوهش

۱-۱. مقدمه

روز اول که به مدرسه می‌رفتیم و وارد کلاس اول می‌شدیم، فکر می‌کردیم که معلم خدای علم و دانایی است و ما هر چه از او پرسیم او می‌داند و می‌تواند به ما جواب دهد، غافل از این که به ما می‌گوید دست به سینه و ساکت باشید و هر کس شلوغ کند از کلاس بیرونش می‌کنم و از همان روز اول به ما می‌گوید که فکر نکنیم و بر علیه او قیام نکنیم. اگر هم سوالی داریم باید باب طبع معلم باشد چرا که به معلم هم یاد نداده‌اند که بیاندیشد و کلیشه‌ای عمل نکند.

چقدر دانش‌آموزان در مدرسه با سوال بی‌جواب و بی‌مباحثه به خانه برگشته‌اند. چرا که خداوند متعال از روزی که ما را آفریده و به دنیا می‌آیم و زبان باز می‌کنیم با سوال آغاز می‌کنیم، خدا کجاست؟ روحمان در کجا قرار دارد؟ چرا خدا را نمی‌بینیم؟ چرا زندگی می‌کنیم؟ آیا بعد از مرگ جهان دیگری هست؟ این و صدها سوال دیگر سوالاتی است که در آموزش و پرورش ما به مباحثه گذاشته نمی‌شود، چرا؟ چون به معلم از روز اول که خود در مدرسه بوده چنین یاد داده‌اند که سوال نکند، زیاد با معلم خود بحث نکند، مودب باشد، ساکت باشد، عین مطلب کتاب را در امتحان بنویسد، نمره عالی بگیرد و قبول شود. سیستمی که متأسفانه هم اکنون در دانشگاه‌های ما هم اجرا می‌شود.

به ما یاد داده‌اند که یکسان فکر کنیم زیرا اگر بر خلاف کلاس و عده‌ای دیگر فکر کنیم، تنبیه می‌شویم. وضع در خانه ناگوارتر از مدرسه است آن جا هم نباید سوال کنیم. آن جا هم نباید بحث کنیم. در بچگی تا می‌خواستیم در یک جمعی در منزل اظهار نظر کنیم به ما می‌گفتند تو بچه‌ای حرف نزن، راه‌ها هم در خانه بسته است. تنها معدود افرادی که یا دارای پدران اندیشمند بوده یا این که به قول روسو^۱ در دامان طبیعت بزرگ شده‌اند از این زنجیر تحجر و خفقان رسته‌اند و به عنوان نخبگان در جامعه سر بر می‌آورند، اما دیری نمی‌پاید که جامعه تاب توان و تحمل اینان را ندارد و خود قربانی تحجر و خفقان می‌شوند.

داستان مدارس ما داستان دردناکی است. متأسفانه نه تنها راه امیدی به سوی آموزش تفکر در مدارس نیست بلکه روز به روز راه‌ها بسته‌تر می‌شود. کتاب‌ها بی‌محتواتر و دانش‌آموزان بی‌انگیزه‌تر و بدون فکراند.

۱. rousseau

شاید مهم‌ترین هدف تعلیم و تربیت پرورش قوه تفکر در دانش‌آموزان باشد. بدین منظور معلمان باید از عملکرد تفکر اطلاع داشته باشند (گلاور و برونینگ؛ ترجمه خرازی، ۱۳۸۳). مریان بزرگ تفکر را مبنا و اساس تعلیم و تربیت قرار می‌دهند و رشد قوه تفکر را هدف عمده موسسات تربیتی تلقی می‌کنند (شریعتمداری، ۱۳۸۲). آغاز تفکر هنگامی است که انسان با سوال یا مسئله یا موقعیت نامعینی روبه‌رو می‌شود. تفکر زیربنا و اساس تربیت و محور اساسی و مشترک علم و فلسفه است (سلیمانپور، ۱۳۸۳).

۱-۲. بیان مسئله

با تحول مبانی نظری و ماهیت علم، رویکردهای جدیدی در تعیین اهداف تربیتی و فرایند آموزش مطرح شده است. یکی از بارزترین رویکردها توجه به تفکر در فرآیند آموزش است. انیس^۱، لیپمن^۲ و پاول^۳ (۱۹۸۹)؛ به نقل از شعبانی، ۱۳۸۲) معتقدند که تربیت انسان‌های صاحب اندیشه باید نخستین هدف تعلیم و تربیت باشد. لیپمن (به نقل از صفایی مقدم، ۱۳۷۷) این نظریه را مطرح کرد که چنانچه ذهن کودک را درگیر مباحث فلسفی کنیم، می‌توانیم نحوه تفکر او را رشد دهیم. فیشر^۴ (۱۹۹۵) معتقد است که فلسفه برای کودکان^۵ یک روش موفق در آموزش تفکر است. تجربه جهانی و شواهد به دست آمده در بیش از پنجاه کشور نشان می‌دهد که فلسفه برای کودکان به رشد مهارت‌های فکری در کودکان کمک کرده است.

لیپمن (به نقل از صفایی مقدم، ۱۳۷۷) در مورد برنامه آموزش فلسفه برای کودکان^۶ می‌گوید، این برنامه با بهره‌گیری از نظرات دیویی^۷ و ویگوتسکی^۸ که به ضرورت تعلیم تفکر و نفی آموزش حفظ کردن صرف تاکید می‌کردند، به وجود آمده است. برای کودکان کافی نیست که صرفاً آن چه را که به آن‌ها گفته می‌شود به حافظه سپرده و سپس به یاد بیاورند بلکه آن‌ها باید موضوع مورد نظر را آزموده و تجزیه و تحلیل کنند. این برنامه با ارائه تعداد زیادی تمرین در مورد یافتن دلایل خوب برای داوری، کودکان را تحت نوعی

۱. Ennis

۲. Lipman

۳. Paul

۴. Fisher

۵. philosophy for children

۶. philosoply for children

۷. Dewey

۸. Vigotsky

آموزش قرار می‌دهد که افق دید آن‌ها را وسیع‌تر می‌کند. این برنامه به کودکان یاد می‌دهد که چگونه می‌توانند بهتر بیندیشند.

در فرهنگ فارسی معین (۱۳۸۱) اندیشیدن به معنای رسیدن به درک و فهم معنا شده است. فرهنگ آکسفورد^۱، تفکر را به کار گرفتن فعالانه ذهن برای شکل دادن به ایده‌های مرتبط تعریف کرده است. مورگان^۲، کینگ^۳، ویس^۴ و اسکوپلر^۵ (۱۹۸۷) تفکر را بازآرایی یا تفسیر شناختی اطلاعات به دست آمده از محیط و نمادهای ذخیره شده در حافظه دراز مدت تعریف کرده‌اند. این تعریف کلی انواع مختلف تفکر را در بر می‌گیرد که عمده‌ترین آن‌ها عبارتند از تفکر منطقی^۶ و انتقادی^۷.

هر گاه صحبت از تفکر منطقی می‌شود، ارسطو^۸ و منطق ارسطویی تداعی می‌گردد. هر چند به نظر می‌آید که ارسطو نخستین کسی باشد که ابزاری منظم و سازمان‌بندی شده تحت عنوان منطق را برای تفکر معرفی می‌نماید، اما منظور از تفکر منطقی تنها اندیشیدن بر اساس قواعد و چارچوب‌هایی که ارسطو معرفی کرده است، نمی‌باشد. در اصل تفکر منطقی، به وسیله هدف، راهنمایی و کنترل می‌شود. یعنی اندیشیدن، فرایندی گام به گام است که با در نظر داشتن هدف یا غایتی معین و از پیش تعیین شده صورت می‌گیرد (اسمیت و هولفیش^۹؛ ترجمه شریعتمداری، ۱۳۷۱).

منظور از تفکر انتقادی، تفکر مستدل و تیزبینانه درباره این که چه چیزی را باور کنیم و چه اعمالی را انجام دهیم است (انیس، ۱۹۸۵). بنابراین منظور از کلمه انتقادی در این جا، تیزبینانه^{۱۰} است نه گله‌مندانه یا شکایت آمیز^{۱۱}. به عبارت دیگر تفکر انتقادی عبارت است از ارزیابی تصمیمات از راه واری منطقی و منظم مسایل، شواهد و راه‌حل‌ها (وولفولک^{۱۲}، ۲۰۰۱).

---

۱ . Oxford

۲ . Morgan

۳ . King

۴ . Weisz

۵ . Schopler

۶ . logic

۷ . critical

۸ . Aristotle

۹ . Hulfish

۱۰ . thoughtful

۱۱ . complaining

۱۲ . Woolfolk

با توجه به این که آموزش فلسفه برای کودکان به عنوان یک برنامه آموزش برای پرورش مهارت‌های اساسی تفکر به کار برده می‌شود، عمده‌ترین مسئله‌ای که این پژوهش با آن رو به رو است، این است که آیا با اجرای برنامه آموزش فلسفه برای کودکان می‌توان مهارت‌های تفکر منطقی و انتقادی آن‌ها را بهبود بخشید؟

۳-۱. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

تربیت شهروندانی متفکر، خلاق، نقاد و دارای بینش علمی تنها در سایه انتقال اطلاعات به ذهن شاگردان حاصل نمی‌شود بلکه در برنامه‌های مدارس باید محتوا و روش‌هایی گنجانده شود که از طریق آن‌ها قابلیت‌های چگونگی آموختن را از طریق نظم فکری بیاموزند و در زندگی روزمره خود به کار ببرند. به نظر دوبونر در جهان جدید، هر فردی باید مهارت‌های تفکر را به عنوان مهارت‌های زندگی برای کاربرد در خود ایجاد نماید و این برای معنابخشی به یک جهانی که بشریت در حال پیچیده شدن و برای رشد رقابت صنعتی، ضروری است. دوبونر در ضرورت پرداختن به امر تفکر انتقادی می‌گوید: حرکت بشر در این برهه از حیات خود، نیاز به یک رهبری عملیاتی دارد که با دقت و ظرافت و توأم با زیبایی مهندسی شود.

در قرن اول میلادی، فیلسوفی به نام اپیکتتوس^۱ گفت: «وقتی حادثه ناگواری رخ می‌دهد، مردم از آن اتفاق ناراحت و آزرده خاطر نمی‌شوند بلکه این دیدگاه آن‌ها نسبت به مسایل است که آن‌ها را می‌آزارد.» این گفته به این معناست که حوادثی که رخ می‌دهند به خودی خود، شما را ناراحت نمی‌کنند بلکه میزان ناراحتی شما به این بستگی دارد که شما چه طور به این مساله نگاه کنید. این را نیز می‌توان گفت که احساسات ما به نحوه پردازش افکار ما بستگی دارد نه به حوادثی که اطرافمان رخ می‌دهند. به همین دلیل است که بعضی افراد می‌توانند به خوبی مشکلات را تحمل کنند و از پس حل کردن آن‌ها برآیند. آن‌ها طرز تفکر و باورهای خاصی دارند که به آن‌ها کمک می‌کند با شجاعت با نامالیمات رو به رو شوند و در عوض این که عصبانی، شرمگین و افسرده شده از این حوادث بترسند، همیشه بشاش هستند. به طور مثال حاضر شدن در دادگاه، مسخره شدن توسط دیگران و سخنرانی کردن به خودی خود، ترس آور نیست. شما می‌توانید چرا که فکر می‌کنید، اگر متن سخنرانی را فراموش کنید، اگر دیگران فکر کنند که شما بی دست و پا هستید و مسخره‌تان کنند، آن وقت چه

۱. Epictetus

خواهد شد. به خود می‌گویید چقدر وحشتناک است یا من از پس آن بر نمی‌آیم. تمامی این تفکرات بیهوده هستند، چرا که افراد در این لحظات منطقی فکر نمی‌کنند و اکثرشان در لحظه‌ای که عصبی و نگرانند، به منطق فکر نمی‌کنند. در واقع شما به خود می‌گویید که اوضاع نباید این گونه باشد. شما به خود می‌گویید که مردم باید درباره شما منطقی فکر کنند. همه می‌خواهند که مردم درباره آن‌ها عاقلانه و منطقی تصمیم بگیرند، اما متأسفانه افراد این طور فکر نمی‌کنند.

وقتی غیرمنطقی فکر کنیم، قطعاً عصبانی خواهیم شد. این اشتباهات و افکار غیرمنطقی به طرز فکر خانواده، گفته‌های ناراحت کننده‌ای که افراد در مورد هوش و ذکاوت شما گفته‌اند بستگی دارد. یک روش بهتر این است که به جای اینکه احساس کنید به کل آدم بی‌خاصیتی هستید، رفتار نادرست را زیر سوال ببرید. فقط اجزایی از شخصیت هر انسان نقص دارد نه کل وجود او بی‌کفایت باشد.

آن چه فلسفه برای کودکان نامیده می‌شود تلاشی است برای بسط فلسفه، با این هدف که بتوان آن را مانند نوعی آموزش به کار برد. بنابراین ضروری است اثربخشی برنامه آموزش فلسفه بر روی مهارت‌های تفکر منطقی و انتقادی دانش‌آموزان طی یک پژوهش آزمایشی مورد بررسی قرار گیرد تا از نتایج آن بتوان به عنوان یک الگو در برنامه‌ریزی درسی و آموزشی در نظام آموزش و پرورش سود جست و از فواید آن بهره‌مند گشت.

۱-۴ اهداف پژوهش

۱-۴-۱. **هدف کلی:** شناخت تاثیر آموزش فلسفه برای کودکان بر روی تفکر منطقی و انتقادی دانش‌آموزان پایه سوم دوره راهنمایی شهر همدان.

۱-۴-۲ اهداف ویژه:

۱- تعیین اثربخشی آموزش فلسفه برای کودکان بر روی تفکر منطقی دانش‌آموزان پایه سوم دوره راهنمایی شهر همدان.

۲- تعیین اثربخشی آموزش فلسفه برای کودکان بر روی تفکر انتقادی دانش‌آموزان پایه سوم دوره راهنمایی شهر همدان.

۱-۵. فرضیه‌های پژوهش

- ۱- آموزش فلسفه برای کودکان بر روی تفکر منطقی دانش‌آموزان پایه سوم دوره راهنمایی شهر همدان تاثیر مثبت دارد.
- ۲- آموزش فلسفه برای کودکان بر روی تفکر انتقادی دانش‌آموزان پایه سوم دوره راهنمایی شهر همدان تاثیر مثبت دارد.
- ۳- بین آموزش فلسفه برای کودکان و جنسیت بر روی تفکر منطقی دانش‌آموزان پایه سوم دوره راهنمایی شهر همدان اثر متقابل وجود دارد.
- ۴- بین آموزش فلسفه برای کودکان و جنسیت بر روی تفکر انتقادی دانش‌آموزان پایه سوم دوره راهنمایی شهر همدان اثر متقابل وجود دارد.

۱-۶. تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای پژوهش

آموزش فلسفه برای کودکان:

- الف- **تعریف مفهومی:** آموزش فلسفه برای کودکان، برنامه‌ای است که کودکان مدرسه‌ای را در تمام مباحث کلاسی در زمینه موضوعات فلسفی مشارکت می‌دهد. این برنامه بهبود تفکر کودکان را از طریق معرفی بسیاری از سوالات بزرگ به آن‌ها و توانا ساختن آن‌ها به بررسی چنین سوالاتی دنبال می‌کند. با استفاده از این برنامه معلمان، کودکان را به تفکر عمیق‌تر بر روی ایده‌هایی که پس از کار مدرسه‌ای آن‌ها قرار دارد، تشویق می‌کنند این اقدام عمدتاً در یک اجتماع پژوهشی کلاس درس صورت می‌گیرد. کودکان عمیقاً بر روی تفکر خود و مهارت‌های مورد استفاده خود تمرکز خواهند کرد و سپس آن‌ها را هنگامی که در حال بررسی و تقویت ایده‌های خود و دیگران در پاسخ معماهای فلسفی هستند، بهبود خواهند بخشید (قائدی، ۱۳۸۳).
- ب- **تعریف عملیاتی:** منظور از آموزش فلسفه به کودکان در این پژوهش، برنامه‌ای است که طی ۸ جلسه، دو ساعته به منظور آموزش فلسفه به کودکان، به بحث و بررسی پیرامون داستان‌های فکری کتاب کند و کاوی فلسفی برای کودکان تالیف فیلیپ کم^۱، ترجمه احسانه باقری می‌پردازد.

۱. cam. philip

تفکر منطقی:

الف- **تعریف مفهومی:** تفکر منطقی عبارت است از بررسی فعال، مداوم و دقیق هر عقیده یا هر شکل فرضی دانش، با توجه به دلایلی که آن عقیده را تایید می‌کنند و نتایج بیشتری که این عقیده به آن‌ها گرایش دارد (شریعتمداری، ۱۳۸۲).

ب- **تعریف عملیاتی:** در این پژوهش تفکر منطقی دانش‌آموزان با استفاده از آزمون مهارت‌های استدلال نیوجرسی^۱ شیپمن^۲ در سطح مقیاس فاصله‌ای سنجیده شده است.

تفکر انتقادی:

الف- **تعریف مفهومی:** تفکر انتقادی عبارت است از ارزیابی تصمیمات از راه واری منطقی و منظم مسایل، شواهد و راه‌حل‌ها (وولفولک، ۲۰۰۱).

ب- **تعریف عملیاتی:** در این پژوهش تفکر انتقادی دانش‌آموزان با استفاده از آزمون مهارت‌های تفکر انتقادی کالیفرنیا^۳ در سطح مقیاس فاصله‌ای سنجیده شده است.

---

۱ . The New Jersey test of reasoning skills

۲ . Shipman

۳ . The California Critical Thinking Skills Test